

Benita Heiskanen

JOHDANTO

Matti Nykänen herättää tunteita ja jakaa mielipiteitä. Hänestä on kirjoitettu paljon, lehtiartikkeleita, haastatteluja, lööppejä ja elämäkertoja. Hänen aforismejaan on julkaistu useiden niteiden verran. Maailman kaikkien aikojen paras mäkihyppääjä ja suomalaisen median vakiokasvo on legendaarinen hahmo niin Suomessa kuin ulkomailla. Silti Nykäsen kolmikymmenvuotisen julkisuuden aikana ei ole pohdittu Matti-ilmiön kulttuurisia merkityksiä suomalaisessa yhteiskunnassa. Nykäsen täyttäessä 50 vuotta heinäkuussa 2013, tällainen pohdinta on ajankohtainen.

Mitä Matti tarkoittaa? Esseitä Matti Nykäsestä on ensimmäinen kulttuurinen katsaus Matti-ilmiöön. Esseet pohtivat Nykäsen vaiheita suhteessa urheiluun, popmusiikkiin, huumoriin, rakkauteen ja päihteisiin. Samalla Matti-ilmiön laajemmat merkitykset nivoutuvat kansallisuuteen, suurmieheyteen, mediaan ja suomalaiseen yleisöön. Kirja esittää useita näkökulmia henkilöstä, joka on näennäisesti kaikkien tuntema. Nämä eri näkökulmat avaavat Matti-ilmiön moniulotteisuutta ja ristiriitaisuutta, jännitteitä sankaruuden ja antisankaruuden välillä.

Kirjoittajat korostavat eroa Matti Nykäsen henkilön ja Matti-ilmiön välillä. Matti-ilmiö on ennen kaikkea julkisuuden tuote, jonka merkitysten luomiseen ovat

vuosikymmenten aikana osallistuneet niin suomalainen urheilukoneisto, tiedotusvälineet, viihdeteollisuus, urheilukansa kuin Nykänen itsekin. Nykäsestä ei ole yhtä kaikenkattavaa, oikeaa "totuutta", mielenkiintoiseksi Matti-ilmion tekeekin sen monimuotoisuus.

Matti-ilmion muuttuvat merkitykset kertovat suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta 1980-luvulta tähän päivään. Nykäsen eri vaiheet koskettavat yhtäältä suomalaisen urheilun huippuhetkiä mutta toisaalta monia suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisia kipupisteitä. Ne kertovat myös mediakulttuurin muutoksesta. Media-materiaalin, aikalaisaineistojen ja haastattelujen avulla kirjan esseet valottavat Matti-ilmion eri puolia.

Hannu Salmi rakentaa aluksi kuvan Matti Nykäsen urheilumenestyksestä 1980- ja 1990-luvuilla ja pohtii Matin ja suomalaisuuden suhdetta. Miten poikkeuksellisen lahjakkaasta hyppääjästä tuli "suomalainen mäki-kotka", miten hänen suomalaisuuttaan määriteltiin ja korostettiin? Nykäsen kaari Holmenkollenin voitosta 1982 vuodenvaihteen 1986–87 mäkiviikkoskandaaliin ja uusi nousu Calgaryn voittajaksi 1988 luovat kuvan suomalaisuuden nousuista ja aallonpohjista. Näiden kisojen keskellä Nykäsellä oli jatkuvasti vaikeuksia sopeutua Suomen maajoukkueeseen, mutta kaikki ei tullut julkisuuteen. Vaikeniko media Matin vaikeuksista? Nykäsen rämäpäisyyttä peiteltiin 1980-luvulla ikään kuin yhteisestä sopimuksesta, urheiluväen ja toimittajien itsesensuurin tuloksena. Rinnastuisiko tämä siihen tapaan, jolla Kekkonen dementiaa oli aiemmin peitelty? Pidettiinkö Mattia pystyssä siksi, että häntä tarvittiin

kansallisen urheilusankarin muottiin? Vuonna 1992 Nykänen putosi Albertvillen kisakoneesta, ja samalla alkoi hänen uransa laulajana.

Suomalaisessa populaarijulkisuudessa toistuvat kertomukset Matti Nykäsen juomisesta. Paavo Oinonen pohtii, minkälaisia tarinoita Matin viinanjuonnista kerrotaan ja miksi viinatarinat vetoavat suomalaisiin. Viinatarinoilla on pitkä historia. Kertomusperinteestä löytyy aiheita, teemoja ja rooleja, jotka yhä ovat tunnistettavia. Väkijuomien suurkäyttäjä on vuoroin seikkailija, kapinoitsija, tunnustaja, rettelöijä ja katuja. Moniin entuudestaan tuttuihin teemoihin on nykymedian helppo kytkeä tunteisiin vetoavia elementtejä. Muun muassa suomalaismies saa paljastaa haavoittuvuutensa ja herkyytensä tunnustamalla julkisesti alkoholiongelmansa. Kaikkiaan Matin tarina vakiintui tuttuihin uomiinsa, kun hän 1980-luvun lopussa ilmoitti haluavansa kokonaan eroon alkoholista. Hän tunsu tulleen yhden tien päähän: ”Elin kuin en olisi elänytään. Juotavaa oli kuin vettä Päijänteessä.” Mutta koska Matin tarina ei päättynyt lupauksista huolimatta raitistumiseen, se sai aivan toisenlaisen suunnan – etualalle tulivat kertomukset juomisesta. Näihin kuuluivat toinen toistaan erikoisemmiksi kuvatut tempaukset, joita julkkismedia seurasi. Näissä jutuissa pintakiiltoisen suomalaisuuden sijaan paljastui rosoinen ja viinanhuuruinen arki.

Kimi Kärki pohtii Matti Nykäsen musiikkiuraa. Kaikki haluavat nähdä Matin, mutta millainen laulaja ja esiintyjä Matti on ja mitä hänen levynsä kertovat? Esi-koislevyn, diskohenkisen *Yllätysten yön* (1992) jälkeen

seurasi rokkaavampi *Samurai* (1993). Vuonna 2002 Nykänen teki comebackin singlellä ”Elämä on laiffii”, ja neljä vuotta myöhemmin hän julkaisi kolmannen levynsä *Ehkä otin, ehkä en* (2006). Nykänen on musiikkiuransa aktiivivaiheissa ollut myös ahkera keikkalaulaja. Suomessa on kysyntää huumorimusiikkia esittäville julkkislaulajille. Nykäsen laulajaurassa on selkeitä yhteyksiä huumorimusiikkiin ja laulaviin urheilijoihin – hänen esikoislevynsä oli ensimmäinen kultalevyyn yltänyt olympiavoittajan teos sitten Tapio Rautavaaran.

Kuten Kimi Kärjen esseestä käy ilmi, Matti-ilmio kytkeytyi huumoriin etenkin 1990- ja 2000-luvuilla. Huumori tarjoaakin yhden olennaisen näkökulman Matti Nykäsen kulttuurisiin merkityksiin suomalaisessa yhteiskunnassa. Heidi Hakkarainen pohtii sitä, mikä Matissa on koomista eli mikä Matissa naurattaa. Matti-ilmioon kuuluu yhtäältä, että Matille nauretaan, mutta toisaalta myös nauru Matin kanssa. Huumori on ollut Nykäsen tapa selviytyä vaikeuksistaan ja hänen suosituista lentävistä lauseistaan on tullut tärkeä osa suomalaista populaarikulttuuria. Toisaalta Matin käsittelyyn mediassa on liittynyt humoristinen kerrontatapa, joka on tehnyt hänestä eräänlaisen narrihakmon, jolle voi luvallisesti nauraa. Hakkarainen pohtiikin miksi tarvitaan naurua Matille, eli miksi, kuten hän itse sanoo, hänen kohdallaan faktat lyödään leikiksi. Nauru Matille ei kerro niinkään Matti Nykäsestä vaan suomalaisen yhteiskunnan kipupisteistä kuten kansainvälistymisen paineista, ongelmallisesta suhteesta alkoholiin sekä kansallisen ylpeyden ja häpeän tunteiden yhteenkietoutumisesta.

Nykäsen elämää mediassa ovat urheilu-uran ohella rytmittäneet parisuhteet, uudet rakkaudet ja erokriisit. Maiju Kannisto kysyy, miksi *Matin* parisuhdejutut toistavat samaa kaavaa ja tiettyä tarinaa yhä uudestaan. Parisuhteet ovat olleet iso osa *Matin* mediajulkisuutta, jota Nykänen on myös osannut hyödyntää. Jo ensimmäiset häänsä Tiina Hassisen kanssa vuonna 1986 Nykänen myi yksinoikeudella *Seura*-lehdelle. Matista ja Mervistä tuli käsite, jatkuvajuoninen saippuaoppera, jossa kihlat, väkivalta, oikeusjutut ja erohakemukset seurasiivat toisiaan median raportoidessa käännteistä uskollisesti. *Matin* elämänmuutoksesta kerrottiin julkisuudessa yhdessä uuden rakkauden, Susanna Ruotsalaisen kanssa. Media luo uskon rakkauden voimasta, joka muuttaa kaiken parempaan. Rakkauden avulla Matti löytää toistuvasti oman paikkansa, mutta lopulta hukkaa sen, usein alkoholiongelmien myötä. Pelastaako rakkaus kuitenkin *Matin*, aina uudelleen?

Rami Mähkä tarkastelee Mattia kansallisena suurmiehenä. Urheilusankari Nykäsen uroteot mäkihypyssä ovat hänen saavutuksiaan, mutta ne koetaan kansalliseksi omaisuudeksi, johon kenellä tahansa suomalaisella tuntuu olevan osakkuus. Jo voiton hetkellä liikutuimme toisaalta Nykäsen, toisaalta omasta puolestamme, sillä Matti edusti meitä kaikkia. Hän on samaan aikaan poikkeusyksilö ja yksi meistä, ja juuri tämä kaksinaisuus lopulta tekee hänestä kiinnostavan. Nykäsen myöhemmät vaikeudet, jotka meille on raportoitu yhtä tiiviisti kuin aikanaan hänen urheilusaavutuksensa, ovat saman ilmiön kääntöpuoli: Nykäsen toilailuille on helppo nauraa,

mutta yhtä lailla ymmärrämme, että me kaikki teemme virheitä elämässä. Nostaessamme jonkun erityisasmaan pidätämme itsellämme oikeuden tilaisuuden tullen nauraa hänelle. Tekstin yhtenä näkökulmana suurmiesteemaan on Alekski Mäkelän elokuva *Matti* (2006), joka sekä kuvasi että vahvisti Nykäsen suurmiestasstatusta leikittelemällä tarkoitushakuisesti faktan ja fiktion sekä traagisuuden ja koomisuuden välillä, vastaten Matin monimerkityksisyyttä.

Benita Heiskanen pohtii lopuksi, miksi ”meidän” Matti edelleen puhuttelee suomalaisia. Kirjoitus pohjaa internet-kyselyyn, jossa eri puolella Suomea asuvat osallistujat kertovat anonymisti mielipiteistään Matti Nykäsestä 1980-luvulta tähän päivään. Monille Matti on edelleen legendaarinen mäkihyppysankari – poikkeuksellinen voittaja, jonka kaltaista ei ole sen koomin Suomessa tai maailmalla nähty. Toiset suhtautuvat langenneeseen sankariin musta-valkoisen ylenkatsovasti. Joillekin hän edustaa käsitystä stereotyyppisestä suomalaisuudesta. Keskeistä Matti-ilmiiölle onkin ristiriitaisuus. Nykäsen julkisuuskuvaan liittyvät aiheet nivoutuvat monella tapaa suomalaisen yhteiskunnan arkeen, olipa kyse sitten penkkiurheilusta, parisuhteista tai juomakulttuurista. Nykäsen ja yleisön välinen suhde ei ole yksipuolinen, pikemmin päinvastoin. Suhde on monivaiheisten tapahtumien tulos, ja se on luonteeltaan symbioottinen. Matti-ilmiiö kertoo yhtä paljon ”meistä” kuin se kertoo Nykäsestä. Kaikessa ristiriitaisuudessaan, Matti Nykänen on legenda eläessään, osa suomalaista populaarikulttuuria ja urbaania kansanperinnettä.